

завдань нашої держави, яка взяла орієнтир для входження в європейське співтовариство [6].

Література:

1. Грецова Є.Є. Правомірні обмеження права і свободи людини у міжнародне право: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «міжнародне право та європейське право». Москва, 2009. 26 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
5. Словник Ожегова. URL: <https://gufo.me/dict/ozhegov>
6. Рабінович П. М., Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти). Львів: Астрон, 2001. 107 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-66>

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ: УКРАЇНА, ПОЛЬЩА, МОЛДОВА ТА ГРУЗІЯ

Словська Ірина Євгенівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства
і природокористування
м. Рівне, Україна*

Зайчук Станіслав Андрійович

*студент III курсу
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Значний вплив на форму держави здійснює адміністративно-територіальний устрій. Кожна держава має власні особливості.

Згідно зі ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України становлять: Автономна Республіка Крим,

області, райони, міста, райони у містах, селища і села. Ці територіальні одиниці розрізняються за трьома підставами:

1) за географічними – вони поділяються на регіони (АР Крим, області, райони, міста-регіони Київ і Севастополь) та населені пункти (міста, селища, села);

2) за своїм статусом – на: адміністративно-територіальні одиниці (області, райони), самоврядні територіальні одиниці – територіальні громади (міські, селищні, сільські). Крім того, АР Крим має особливий статус територіальної автономії, а райони в містах характеризуються ознаками як адміністративно-територіальних, так і самоврядних одиниць;

3) за місцем у системі адміністративно-територіального устрою України на територіальні одиниці первинного рівня (міські, селищні і сільські територіальні громади), середнього рівня (райони) і вищого рівня (Автономна Республіка Крим, області, міста Київ і Севастополь) [2].

Згідно з чинним Положенням про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР (1981) (всупереч Конституції) існує такий тип населеного пункту як селище міського типу (смт). Населення смт вважається міським. Також де-факто адміністративно-територіальними одиницями є території територіальних громад, хоча законодавчо вони ще не мають такого статусу.

Україна – унітарна держава, до складу якої входять 27 регіонів: 24 області, 1 автономна республіка (АР Крим) і 2 міста зі спеціальним статусом: Київ і Севастополь. Суверенітет держави поширюється на всю її територію, регламентує ст. 2 Конституції України. На території України відсутні інші державні утворення, її територія в межах існуючих кордонів – цілісна і недоторкана. Автономна Республіка Крим, на відміну від інших областей, володіє дещо більшими правами у питаннях самоврядування [1].

Неодноразово оприлюднювалися різні проекти територіальної реформи. Прикладом останнього є внесення до парламенту законопроекту у 2020 році. Зокрема, у проекті закону «Про засади адміністративно-територіального устрою України» вводяться поняття адміністративно-територіального устрою України, адміністративно-територіальної одиниці, населеного пункту та інші. Також у документі пропонується встановити засади, на яких будується адміністративно-територіальний устрій, органи, до повноважень яких належить розгляд і розв'язання питань адміністративно-територіального устрою, порядок утворення та ліквідації адміністративно-територіальних одиниць, встановлення і зміна їхніх меж, віднесення населених пунктів до категорії сіл, селищ, міст, найменування і перейменування населених пунктів, адміністративно-територіальних одиниць. Крім того, у законопроекті врегульовуються питання щодо Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів.

При цьому, як зазначили у Міністерстві розвитку громад та територій, проектом закону не визначається адміністративно-територіальний устрій (перелік адміністративно-територіальних одиниць) України, що повинно бути врегульовано Законом України «Про адміністративно-територіальний устрій», який також, до речі, ще пронується прийняти [2].

Територіальний поділ Польщі, як і України, неодноразово змінювався. Після Другої світової війни реформи відбувалися в 1946, 1950, 1957 і 1975 роках. Нинішній трирівневий адміністративний поділ діє з моменту останньої зміни, запровадженої 1 січня 1999 року. Станом на 12 грудня 2022 року:

- Одиниці 1-го ступеня – 16 воєводств
- Частини 2-го ступеня – 380 повітів, в тому числі:
 - 66 міст з повітовими правами – гмінами зі статусом міста, які виконували повітові завдання, зазвичай іменовані «міськими повітами»,
 - 314 районів – вони зосереджують від кількох до дюжини сусідніх комун, які, зазвичай, називають «земельними округами»; можуть базуватися в місті з правами повіту, яке не входить до їхньої області.
- Осередки 3-го ступеня – 2477 комун, в тому числі:
 - 302 міські гміни, які знаходяться в адміністративних межах міста (включаючи 66 гмін, які також є містами з повітовими правами),
 - 662 міські – сільські – громади, які включають місто та кілька сіл,
 - 1513 сільських гмін – гмін, які не містять міста на своїй території (з них 158 таких гмін мають центр у місті за межами їхньої території, так звана гміна Обварзанкова) [3].

Гміни не завжди безпосередньо межують одна з одною, наприклад, гміна Фаб'янки у Влоцлавецькому повіті не має кордону з жодною іншою гміною цього повіту.

Б. Вишнікевич (Інститут ринкової економіки) зазначає, що відмінності у розмірах і потенціалі воєводств є суттєвими і це пов'язано з тим, що створення нових воєводств супроводжувалося політичними торгами щодо їх кількості. Це також показує, що менші та економічно слабші воєводства розвиваються повільніше, ніж великі та економічно сильні регіони [4].

У 2000 році уряд Єжи Бузека визнав необхідність розпочати невідкладні дії щодо об'єднання міст з повітовими правами та повітів із центрами влади в цих містах через значні розбіжності в інституційному потенціалі повітових одиниць. Аналіз уряду вказав на значно вищий потенціал міст з повітовими правами та особливо низький потенціал повітів без великих міських центрів. Дані показують, що повіті без великих міст мають значно менше ресурсів для виконання повітових державних завдань.

У 2001 році Сейм і Сенат одностайно визнали новий основний територіальний поділ держави правильним і таким, що відповідає передумовам реформи державного управління. Сенат вказав на необхідність підтримки ініціатив, спрямованих на раціоналізацію територіального поділу

країни на повіти. Сейм констатував, що деякі повіти є економічно надто слабкими, а, отже, не дуже ефективними. Аналіз потенціалу розвитку повітових одиниць показує велику різницю між містами з повітовими правами та повітами без міських центрів. Сейм вважає корисним для виконання громадських функцій злиття міст з повітовими правами та навколишніх повітів, що мають свої осідки в цих містах.

Стосовно адміністративного поділу Республіки Молдова, зауважимо наступне. Він організований наступним чином: адміністративно-територіальні одиниці – райони, міста та села. Адміністративно-територіальний устрій Республіки Молдова здійснюється на двох рівнях: села (комуни) і міста (муніципалітети) складають перший рівень, райони – другий.

У 2003 році країна повернулася до радянської системи адміністративного поділу на райони. Сьогодні держава де-юре поділена на 32 райони, 13 муніципалітетів (Кишинів, Тирасполь, Бельці, Бендери, Комрат, Кагул, Унгень, Сорока, Орґеїв, Чадир-Лунга, Єдинець, Хінчешть і Стрешень) і дві визнані автономні територіальні одиниці: Гагаузія і Трансністрія. Де-факто замість останнього існує самопроголошене територіальне утворення: Придністровська Молдавська Республіка. Тому статус цього регіону є спірним: де-факто «незалежну республіку» під назвою Дністровська Молдавська республіка з урядом у Тирасполі контролює Москва в результаті гібридної війни проти Молдови, де-юре «Дністровська автономна територіальна одиниця» з урядом у Кишиневі та визнана міжнародною спільнотою. Більше того, межі утворень Дністровської автономної територіальної одиниці та Придністровської Молдавської Республіки юридично та фактично не повністю збігаються: ДНТА теоретично включає 5 районів (Каменка, Рибниця, Дубесарі, Григоріополь і Слобозія), тоді як ПМР простягається конкретно на 4,5 райони Придністров'я (Каменка, Рибниця, половина Дубесарів, Григоріополь і Слобозія), два муніципалітети (Тигіна і Тирасполь), а також кілька частин правого берега Дністра: Аненій Ной і Кеушани. Тож де-юре уряд Кишинева контролює невелику частину ДНТА (половину Дубесарського району), тоді як ПМР контролює території, які не входять до ДНТА (муніципалітет Тигінаї частини районів Каушани та Аненій Ной) [5].

Частина Молдови на схід від річки Дністер, Придністров'я, хоч і населена у відносній більшості корінними жителями, етнічними молдованами/румунми – 32%, порівняно з 30% росіян і 29% українців, знаходиться під контролем проросійської влади. Тирасполь самопроголосив незалежність у 1992 році, побоюючись можливого возз'єднання Республіки Молдова з Румунією. Деякі російські сили, дислоковані в цьому районі з часів СРСР (14-та армія), все ще перебувають у регіоні, незважаючи на те, що Росія офіційно пообіцяла їх вивести, підписавши Стамбульську угоду в 1999 році під час зустрічі ОБСЄ.

Деякі слова про територіальний устрій Грузії. Згідно з Конституцією питання територіального устрою має бути вирішене після відновлення

територіальної цілісності. Зараз на території країни діють дві автономні республіки, а на решті створені неофіційні утворення. Муніципалітети та уряд Грузії мають лише координаційну та консультаційну функцію між ними, де уряд представляє державний повірений, а муніципалітет – мер, голова ради та його заступник [6].

Адміністративною одиницею нижчого рівня в Грузії є муніципалітет. Муніципалітет є єдиною одиницею, де реалізовано місцеве самоврядування. Станом на 2020 рік налічується 69 муніципалітетів, з яких 64 є сільськими (самоврядні громади) і 5 міськими (самоврядні міста) муніципалітетами, хоча юридичної різниці між ними немає. Найбільшим муніципалітетом за чисельністю населення є столиця Тбілісі. П'ять муніципалітетів були окуповані Росією з 2008 року [6].

Після відновлення незалежності Грузії на початку 90-х періодично на порядку денному поставало питання про створення регіонів. У 1994 році була створена посада губернаторів, щоправда, це не мало правової основи. Конституція Грузії, прийнята в 1995 році, залишила відкритим питання територіального поділу. З його проекту вилучено положення про федеративний устрій. В Основному законі написано, що це буде вирішено після відновлення територіальної цілісності. У 2005 році громадськими організаціями був підготовлений проект, який передбачав запровадження в Грузії дворівневого самоврядування та 13 партій. Згідно з проектом, Тбілісі також отримав статус учасника. Проект не був прийнятий владою. У 2013 році президент Грузії Міхеїл Саакашвілі висунув ідею обрання губернаторів партії. Того ж року уряд Грузії підготував проект закону, який також передбачав запровадження дворічного самоврядування та регіонального рівня. Зазначений проект піддав критиці Патріарх Грузії Ілія II, який оцінив його як крок до розпаду Грузії. Зрештою, жодних регіонів не було введено [7; 8].

Кожна держава має адміністративно-територіальний устрій, що відображає історичні віхи розвитку та особливості території. Час від часу він зазнає змін і новації приймаються, якщо керівна політична еліта вбачає в цьому доцільність.

Література:

1. У Раду внесли законопроект про адміністративно-територіальний устрій України. *Укрінформ*. 25 січня 2020 року URL: <https://www.ukrinform.ua/> (дата звернення: 23.12.2022).
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution/> (дата звернення: 23.12.2022).
3. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента Польщі*. URL: <https://www.prezydent.pl/prawo/konstytucja-pp> (дата звернення: 23.12.2022).

4. Богдан В. Slabe regiony Mazowska nie dogonia. *Obserwator Finansowy*. URL: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/slabe-regiony-mazowska-nie-dogonia/> (дата звернення: 23.12.2022).

5. Конституція республіки Молдова від 29 липня 1994 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента Молдови*. URL: https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf (дата звернення: 23.12.2022).

6. Конституція Грузії від 24 серпня 1995 року. *ЗАТ «Законодавчий вісник Грузії»*. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36> (дата звернення: 23.12.2022).

7. Шергелашвілі Т. Концептуальна модель адміністративно-територіального устрою Грузії. *Офіційне інтернет-представництво Президента Грузії*. URL: <http://www.saakashviliarchive.info/ge/Georgia/TerritorialStructureAndGovernment> (дата звернення: 23.12.2022).

8. Патріарх Ілій П. Реформа самоврядування спрямована на розпад Грузії. *NETGAZETI.ge*. URL: <https://netgazeti.ge/opinion/169926/> (дата звернення: 23.12.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-67>

МІСЦЕВІ РЕФЕРЕНДУМИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Словська Ірина Євгенівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Іваницька Дарина Володимирівна

*студентка III курсу
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Сучасне суспільство та розвиток держави гарантується через принцип народовладдя. Референдуми для кожної країни є невід'ємною частиною та формою втілення повновладдя народу. Кожен громадянин має право на участь у референдумі і це є його невід'ємним конституційним правом. На